

Юридичні науки

УДК 341.1/8

Кордій Наталія Геннадіївна

студентка

Міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**НАСКІЛЬКИ ЗАГАЛЬНОЮ Є ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ?**

**НАСКОЛЬКО ОБЩАЯ ВСЕОБЩАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ ПРАВ
ЧЕЛОВЕКА?**

**HOW GENERAL IS THE UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN
RIGHTS?**

***Анотація.** У статті проаналізовано правову природу Загальної декларації прав людини. Розглянуто повноваження Генеральної Асамблеї ООН щодо нормотворчої діяльності. Проведено порівняльний аналіз юридичної сили звичаєвих норм з нормами, що містяться в актах «м'якого» права та резолюціях. Досліджено світовий досвід зі сприйняття та дотримання Загальної декларації прав людини.*

***Ключові слова:** Загальна декларація прав людини, принцип міжнародного права, резолюція, звичаєва норма, «м'яке» право.*

***Аннотация.** В статье проанализировано правовую природу Всеобщей декларации прав человека. Рассмотрены полномочия Генеральной Ассамблеи ООН по нормотворческой деятельности. Сравнено юридическую силу обычных норм с нормами, содержащимися в актах «мягкого» права и резолюциях. Исследован мировой опыт по восприятию и соблюдению Всеобщей декларации прав человека.*

Ключевые слова: *Всеобщая декларация прав человека, принцип международного права, резолюция, обычная норма, «мягкое» право.*

Summary. *The article analyzes the legal nature of the Universal Declaration of Human Rights. The powers of the UN General Assembly regarding normative activity are considered. Comparative legal force of customary norms with the norms contained in the acts of «soft» law and resolutions. The world experience in perceiving and observance of the Universal Declaration of Human Rights is researched.*

Keywords: *Universal Declaration of Human Rights, principle of international law, resolution, customary norm, «soft» law.*

Постановка проблеми. XXI століття – час глобалізаційних викликів, проблем міжетнічного та расового розвитку. При врегулюванні даних питань значна увага приділяється захисту основоположних прав людини. Варто зазначити, світове співтовариство при налагодженні різного роду конфліктів спирається перш за все на правовий механізм урегулювання відносин. Міжнародне право і є тим механізмом, представлений низкою юридичних норм, які утворені уповноваженими суб'єктами, що регулюють міжнародні та подекуди внутрішньодержавні (національні) відносини з метою забезпечення миру, прав і свобод людини й міжнародного співробітництва. Зрозуміло, що формується дана система права залежно від багатьох чинників: матеріальний (ті політичні, економічні, культурні відносини тощо), формальний («писані» правила поведінки). Проте при цьому відступ від основних принципів міжнародного права не допускається. Формально закріплені принципи були викладені в ст. 1-2 Статуту ООН від 26.06.1945 р. та в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970 р. Але

1 серпня 1975 р. був прийнятий Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі, що задекларував ще низку принципів міжнародного права, серед яких - «уважение прав человека и основных свобод, включая свободу мысли, совести, религии и убеждений». Нині реалізація вищезгаданого принципу зазнає проблем в першу чергу через відсутність правового стимулювання. Так, серед актів міжнародного права немає документа, який би чітко зобов'язав держави захищати права та свободи індивіда та встановлював визначені санкції за їх порушення. Величезним досягненням людства стало прийняття Загальної декларації прав людини, де «виписані» права людини. Відомий різний досвід з дотримання даного акту. Тому необхідно дослідити правову природу вказаного документу для розуміння питання «Наскільки ж загальна Загальна декларація прав людини?».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань застосування та способу дії Загальної декларації прав людини нині займаються такі науковці, як П. Ф. Мартиненко та А. О. Кориневич. Окремі питання, що стосуються даної теми розглянуто в працях О.В. Київець, І. І. Лукашука, В. І. Муравйова, В. В. Мицика та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на активізацію наукових досліджень даної проблематики, на даний час увага українських вчених зосереджена на питаннях впливу Загальної декларації прав людини на національне законодавство. Проте, не в повній мірі розкритими є питання стосовно поширення юридичної сили даного документу на практику правозахисної діяльності.

Мета статті. Метою дослідження є визначення правової природи Загальної декларації прав людини та з'ясування наскільки її нормативні положення є обов'язковими для всього міжнародного співтовариства, враховуючи факт різного сприйняття змісту та суті прав людини у світі.

Виклад основного матеріалу. Висловлювання Управління Верховного комісара з прав людини дає можливість тлумачити саму суть прав людини та необхідність їх правового закріплення: «Права человека – это неотъемлемые права каждого человека, в независимости от его национальности, местожительства, пола, этнической принадлежности, цвета кожи, религии, языка или любых других признаков. Все люди в равной степени располагают правами человека, исключая всякого рода дискриминацию. Эти права взаимосвязаны, взаимозависимы и неделимы. Всеобщие права человека зачастую зафиксированы и гарантированы законом в форме договоров, обычного международного права, общих принципов права и других источников международного права. Международное право в области прав человека возлагает на государства обязательства по осуществлению деятельности с целью поощрения и защиты прав и основных свобод человека» [1].

За статтею 7 Статуту ООН одним з основних органів Організації Об'єднаних Націй є Генеральна Асамблея. Даний орган за статтею 10 Статуту ООН уповноважений «обсуждать любые вопросы или дела в пределах настоящего Устава или относящиеся к полномочиям и функциям любого из органов, предусмотренных настоящим Уставом, и, за исключениями, предусмотренными статьей 12, делать рекомендации Членам Организации Объединенных Наций или Совету Безопасности или и Членам Организации и Совету Безопасности по любым вопросам или делам» [2]. Із зазначеного прямо не впливає функція нормотворення, проте аналіз нормативного матеріалу та практики дозволяє зробити висновок, що Генеральна Асамблея ООН уповноважена видавати юридичні акти, наприклад, у вигляді резолюцій.

Перше своє закріплення права людини здобули ще в Статуті Ліги Націй, проте з припиненням її діяльності й документ втратив своє значення. Очевидною стала необхідність декларування прав людини, тому

у 1945 році на конференції в Сан-Франциско у зв'язку з розробкою проекту Статуту Організації Об'єднаних Націй було висунуто пропозицію про написання «Декларації про основні права людини», але це не було зроблено, оскільки вимагало більш докладного дослідження.

Загальна декларація прав людини прийнята Генеральною Асамблеєю в резолюції 217 А (III) 10 грудня 1948 року. З прийняттям даного документа посилювався міжнародний рух щодо визнання та захисту прав людини. Декларація, що виступає «в качестве задачи, к выполнению которой должны стремиться все народы и все государства» [3], зафіксувала основні громадянські, політичні, економічні, соціальні й культурні права, які є доступними для кожної людини. Ці права були визнані міжнародним співтовариством, яке взяло на себе обов'язок дотримуватися їх та захищати. Відтак на держав покладені зобов'язання щодо визнання, поваги, реалізації й захисту прав людини. Це передбачає забезпечення безперешкодного здійснення вказаних прав та утримання від їх обмеження, порушення. Однак чи відповідають реалії нормативним положенням Декларації?

Приведемо приклад історичного досвіду. Відомо, що в СРСР, де панувала марксистська ідеологія, права людини не визнавались фундаментальними, непорушними та невідчужуваними. Вони «розміщувались» лише на папері, мали декларативний характер та не підкріплювались жодними юридичними гарантіями. Приміром, у Китаї переважає концепція прав людини, що походять від держави, з метою заперечення прав людини природно-правового походження. Права людини є предметом винятково внутрішньої, а не міжнародної юрисдикції, в силу їх національного, а не універсального характеру, тому вони не можуть слугувати об'єктом міжнародного нагляду та контролю [4]. Так, нехтування правами людини відбувається у країнах третього світу. Зокрема, в Індонезії переважають економічні права суспільства над правами індивіда, вони

розглядаються в контексті його обов'язків. Цікавим є визначення відомого вченого А. Сена: «... в Європі та у США існує тенденція вважати, що на Заході, й тільки на Заході права людини мають цінність, починаючи з давніх часів. Підтримка цієї ідеї у незахідних суспільствах сприймається ворожо, й на практиці виглядає як культурний імперіалізм за підтримки Заходу» [5, с. 7-8]. Дана тенденція східного регіону була висловлена у статті 8 Бангкокської Декларації, де спеціально наголошується, що представники азійських держав визнають регіональну азійську специфіку прав людини, «незважаючи на те, що права людини мають універсальну природу, вони повинні розглядатися у контексті, беручи до уваги важливість національної та регіональної специфіки та різного історичного, культурного та релігійного досвіду» [6].

Отже, для визначення обов'язковості Загальної Декларації Прав Людини необхідно з'ясувати юридичну силу даного документа. Декларація прийнята та проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї. Резолюція у міжнародному праві виступає як акт, в якому не міститься правових зобов'язань у будь-якій формі, тому, як правило, носить рекомендаційний характер; при дотриманні державами положень документа, положення резолюції можуть набути статус звичаєвої норми. Але при цьому важливе дотримання об'єктивного (існування практики) та суб'єктивного (*opinio juris sive necessatis* - визнання практики за юридичну норму) критеріїв. До об'єктивного критерію ставляться наступні вимоги: практика має бути відносно тривалою, ідентичною, правомірною, загального характеру.

На початку були висловлені різні думки про форму Загальної декларації прав людини. Редакційний комітет вирішив підготувати два документа: один у формі декларації, інший — у вигляді конвенції, яка буде окреслювати права та встановлювати причини й межі їх обмеження.

Існує думка, що Декларація є актом «м'якого» міжнародного права. Цей термін з'явився наприкінці ХХ століття разом з прагненням держав закріпити місце таких міжнародних документів. «М'яке» право втілюється в актах, що містять міжнародні норми, які встановлюють права та обов'язки не чітко, а лише вказують загальні вимоги, загальні підходи або ж мають чітке оформлення, але не наділені юридичною силою, тобто мають рекомендаційний характер. Виконання таких документів здебільшого спирається на їхній авторитет і пов'язані з ним наміри сторін. Так, Р. Р. Бекстер до норм «м'якого права» відносить: 1) *actum de contrahendo*, тобто положення міжнародних договорів, які потребують уточнення в наступних угодах; 2) «несамовиконувані» положення міжнародного договору, які потребують наступного погодження для наділення їх силою; 3) програмні положення договорів – не створюють правових обов'язків, які підлягають обов'язковому виконанню; 4) декларації, заключні акти, резолюції та інші форми вираження згоди, котрі певною мірою можуть впливати на поведінку держав та індивідів, навіть при тому, що їх норми не є формально обов'язковими [7, с. 549 – 566]. Хартмут Хілленберг стверджує, що норми «м'якого права» мають власне юридичну природу, а не моральну чи політичну, і тому є загальнообов'язковими. До актів «м'якого права» він відносить: 1) міжнародні угоди, які були укладені не як договори, і таким чином, не регулюються Віденською конвенцією про міжнародні договори, але відіграють значну роль у міжнародних відносинах; 2) резолюції міжнародних організацій [8, с. 505]. Натомість В. В. Мицик акти «м'якого права» розглядає як сукупність неправових, рекомендаційних норм, які виконують функцію «передправа», тобто розробляють та пропонують нові положення, які в подальшому можуть мати відображення у правових нормах, зокрема міжнародних договорах [9, с. 182].

Висновки і пропозиції. У період з 1948 року, коли була проголошена Загальна декларація прав людини, були активізувались правозахисна діяльність людей і урядів у всіх частинах світу. А вже в 1968 році в Тегерані була проведена Міжнародна конференція з прав людини, в ході якої було проведено огляд роботи, виконаної за 20 років, і складена програма на майбутнє. У ній передбачалося, що членам міжнародного співтовариства необхідно виконувати свої урочисті зобов'язання дотримуватися і заохочувати повагу прав людини і основних свобод для всіх, без будь-яких відмінностей за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших поглядів. Було проголошено, що Загальна декларація прав людини відображає загальну домовленість народів світу щодо невід'ємних і непорушних прав кожної людини і є зобов'язанням для членів міжнародної Спільноти. Таким чином, протягом десятиліть Загальна декларація прав людини була загальним мірилом досягнень всіх народів і всіх народів і всіх країн в області прав людини. Вона набула популярності і завоювала авторитет в більшості країн світу. Її положення стали правовою основою багатьох важливих рішень, прийнятих органами ООН, вони мали вагомий вплив на цілий ряд багатосторонніх та двосторонніх договорів. Крім того, дані положення стали основою для багатьох нових національних конституцій і правових актів різних держав. І як наслідок норми Загальної декларації прав людини втілюються в звичаєвих нормах та положеннях міжнародних договорів, що набувають обов'язкового значення і за порушення яких настає відповідальність.

Література

1. Office of the High Commissioner of Human Rights (OHCHR). URL: <http://www.ohchr.org/en/issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>.
2. Статут Організації Об'єднаних націй і Статут Міжнародного Суду. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

3. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. К.: Реферат, 2006. 700 с.
5. Цит. за V o h r a n D. The Universal Declaration of Human Rights in the Milieu of the Asian Versus Western Values Debate// International Symposium on Oriental Culture and Human Rights Development, Beijing, China, 2002 (unpublished papers). P. 7-8.
6. United Nations World Conference on Human Rights, U.N. Doc. A/CONF.157/PC/59 (1993).
7. Baxter R. International Law in "Her Infinite Variety" / R. Baxter // The International and Comparative Law Quarterly. 1980. Vol. 29. № 4. P. 549-566.
8. Hillgenberg H. A Fresh Look At Soft Law / H. Hillgenberg // European Journal of International Law. 1999. Vol.10. №. 3. P. 499 – 515.
9. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії / В. Г.Буткевич., В. В.Мицик, В. В.Задорожній. К.: Либідь, 2002. 608 с.